

Жогорку класстагы окуучулардын психологиялык өзгөчөлүктөрү

Жогорку мектеп курагы - бул адамдын жашоосундагы маанилүү өзгөрүүлөрдүн мезгили. Өспүрүм курактын татаалдыгы артта калды, бирок анын алдыдагы жашоо жолунда кызыктуу жана маанилүү окуялар күтүп жатат. Ушул курактагы көптөгөн мектеп окуучулары келечекте аларды эмне күтүп жаткандыгы жөнүндө олуттуу ойлонушуп, келечектеги кесибине кызыгып, келечектеги жашоолорун пландаштыра башташат. Жана ушул жашта адам бойго жеткен, көз карандысыз жашоого сапар алат.

Психологиялык адабияттарда бул куракты “жаштык” деп да аташат. Жогорку мектеп курагы алгач бой тарткан мезгилге туура келет. И.С.Кон белгилегендей, бул курак 14-15 жаштан тартып 17-18 жашка чейинки мезгилди камтыйт.

Жогорку класстагы окуучулар башка курактагы адамдардан кандай психологиялык өзгөчөлүктөр менен айырмаланат?

Бул мезгилде окуучуларда жыныстык өнүгүү аяктап, физиологиялык жактан жетилүү калыптана баштайт.

Бул процесстер физикалык жана интеллектуалдык милдеттерди ийгиликтүү аткарууга таасирин тийгизет. Жогорку класстагы мектеп окуучусунун физикалык жактан өнүгүшү анын өзүн-өзү баалоосу менен тыгыз байланышкан: эгерде ал өзүн жагымсыз же алсыз деп эсептесе, анда анын өзүн-өзү баалоо деңгээли бир топ төмөндөшү мүмкүн, ошондой эле тескерисинче.

Э. Эриксондун психосоциалдык теориясы боюнча, жаштык курагында адам үчүн эң маанилүү нерсе – бул өзүнүн жеке жолун, ички “Менди” жана өзүнө ылайыктуу чөйрөнү табуу (достору, классташтары, мамилелештери). Р.Хавигурст жогорку класстын окуучулары өздөрү чечүүгө аракет кылган белгилүү бир курактык милдеттерге туш болушат деп эсептейт:

- Өзүнүн сырткы келбетин кабыл алуу;
- Эркектин же аялдын ролун өздөштүрүү (жынысы);

- Эки жыныстагы тең теңтуштары менен жаңы жана жетилген мамилелерди түзүү;
- Ата-энелерден жана башка чоңдордон эмоционалдык көз карандысыз болуу; • Кесиптик карьерага даярдануу, келечектеги кесипти тандоо;
- Никеге жана үй-бүлөлүк жашоого даярдануу;
- Жарандык активдүүлүгүн калыптандыруу.

Эгерде бул курактагы интеллектуалдык өнүгүү жөнүндө айта турган болсок, анда бул процессте мектептеги предметтердин көп түрдүүлүгү, ошондой эле окуучу үчүн келечектеги кесиптердин артыкчылыгын билүү маанилүү ролду ойнойт. Эгерде өспүрүм куракта таанып-билүү мотивациясы төмөндөп кетсе, анда жогорку класс курагында окуучулар кайрадан айрым илимий сабактарга кызыга башташат. Бардыгы окуучунун өзүнүн кесипке болгон кызыкчылыктарына жана түшүнүктөрүнө байланыштуу, келечекте ким болгусу келет жана кандай жөндөмдөргө жана көндүмдөргө ээ болушу керектигине көз каранды болот.

Ошону менен бирге, таанып-билүү процесстери: ой жүгүртүү, сүйлөө, көңүл буруу, эс тутум жана башкалар дагы андан ары өнүгө берет. Бул куракта чыгармачыл ой жүгүртүү жана чыгармачылыкка болгон жөндөмдүүлүктүн өнүгүшү маанилүү ролду ойнойт, башкача айтканда, жогорку класстын окуучусу өзүнүн алдында турган көйгөйлөрдү жаңы жана оригиналдуу ыкмалар менен чече алабы же жокпу – ушул нерсе маанилүү.

Социалдык жактан алганда, өспүрүм куракка салыштырмалуу бул куракта инсандык өнүгүү бир калыпта жана жай жүрөт.

Башка курактарга салыштырмалуу жогорку класстагы окуучулар өздөрүнөн улуу жолдоштору жана чоң адамдар менен баарлашууга кызыгышат. Ошону менен бирге чоңдордун тажрыйбасын угуп, кеңеш алуу керек экендигин түшүнүшөт. Мындай окуучулар келечектеги кесипти тандоодо ата-энесинин да пикирин угушат.

Дүйнө таанымдын калыптанышы. Башкалардын пикирине таасирленип жана өзүнүн жеке тажрыйбасына таянып, жогорку класстын окуучусу курчап турган дүйнөгө карата өзүнүн мамилесин калыптандырууга аракет кылат. Ал бул жашоодо эмне кылуу керек жана эмне кылбаш керектигин түшүнө баштайт. Ал өзүнүн маанилүү инсандык баалуулуктарын жана ишенимдерин калыптандырат. Ошондуктан жогорку класстагы айрым окуучулар көп убакытты өзүн жана айланасындагы адамдарды түшүнүүгө аракет кылат.

Достук жана сүйүү мамилелерин өнүктүрүү. Бул курактагы окуучулар көп жылдар бою чогуу жүргөн достору менен бирге болушат, ошондой сүйүү темасына кызыгып, сүйүү мамиле курганга кызыгып башташат. Эгерде бул куракта окуучу айлана чөйрөсүндөгү адамдар менен жакшы мамилени түзө албаса, анда окуучуда антисоциалдык мүнөз калыптанып, өзүнө өзү ишенбөө сапаты пайда болот.

Ушул мезгилдин эң маанилүү жана актуалдуу көйгөйлөрүнүн бири - **жогорку класстын окуучуларына кесиптик багыт берүү.** Буга чейин көп жолу айтылгандай, жогорку класстагы окуучулардын жашоосунда негизги маселе - бул анын келечектеги кесип тандоо маселеси.

Келечектеги кесипти тандоого байланыштуу көп суроолор пайда болот: кайсы кесипти тандаш керек? Бул кесип биздин коомдо популярдуубу?

Бул кесип менен көп акча тапсам болобу? Ата-энемдин бул кесипке мамилеси кандай? Ушул суроолордун бардыгы окуучу үчүн абдан маанилүү: эгерде ал бул суроолорго олуттуу караса, анда келечекте аны өнүктүрүп, ийгиликке жетүүгө багыттаган кесипти тандап алышы күмөн.

Адабияттар.

- Жумалиева Ж.М., Кожогелдиева К.М. Курактык өнүгүү психологиясы: окуу куралы. - Б.:2008.
- Палагина Н.Н. Психология развития и возрастная психология: учебное пособие для вузов. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005.
- Склярова Т.В. Возрастная психология и педагогика: учеб.пособ. - М.: ПСТГУ, 2005. 4. Шаповаленко И.В. Возрастная психология. – М.: Гардарики, 2005.